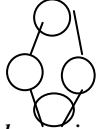

**UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATIKO E OSITERELIA
KONIFEREDI NI VITI: VAVAKOSO LOTU RARABA ...**

Maji 11, 18: Gauna ni vakananumi ni Rarawa, Yaluma kei na Mate nei Jisu kei na noda dikeva noda dui bula [Lent 4]: Nodai naki meda veikilai dina sara [bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka akavoui na noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacakataka se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i cegucegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].

NODA VEIKILAI

Me vakayacori e dua na porokaramu ka rawa ni yukea na noda veikilai vinaka.

Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na soqo ena gunu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qarauni na vakayagataki ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu cakacaka

NODA BULA VAKAYALO

E na Siga ni Turaga 15 Feperueri eda vakananuma kina na Matalia ni yagoi Jisu; ena Vukelulu 18 Feperueri na Siga Vukelulu ni Dravusa [Ash Wednesday] sai tekivu ni Lede [Lent] na vosa ka vakayagataki vakalotu ena gauna ni kadrekadre [spring se lent]; sa vakayagataki tabakidua na 'lent' ena lotu ka ologi kina na kenai balebale ni 40 na siga [quadragesima vakaLatini, 40 na siga ni lede-lent]. Sa bibi na 40 na siga meda vakananuma: me vaka na uca ena waluvu- ena gauna nei Noa. Ena nona a tiko ena ulunivanua ko Sainai kei na Kalou- ko Mosese; nai talanoa ni nona veivutuni mai Ninive- ko Jona; ena Nona vakarautaki [veitemaki] Koya ena Nonai tavi ni veiqaravi- ko Jisu. Ka sa salavata kei na Yom Kappur ni Lotu vaka-Jiu ena Siga ni Veivakasavasavataki [Day of Atonement: Lako Yani 30:10; V/Soro 11:44ff; 17:11], na gauna ni lolo, masumasu, ka tusanaki ni noda ca me rawa ni namaki kina na gauna vinaka. Eda sa taurivaka na Lotu VaKarisito me gauna ni lolo, masumasu, wili VT ka vakasmataka kina na rarawa, yaluma kei na mate nei Jisu mai na kauveilatai ena vuku ni nodai valavalaca. Eso na Lotu VaKarisito sa cava na Lent ena Siga Lotulevu ni bera na Siga ni Mate, ka so tale na Lotu ena Vakarauwai ni oti na Siga ni Mate. E sega ni okati na Siga ni Turaga [Sundays] baleta ni siga ni marau, reki ka ni tucake tale kina ko Jisu mai na mate. E tiko e loma na Siga ni kena kacivaki na Lako mai nei Jisu [Annunciation of the Lord] nai ka 25 Maji, oqo nai tukutuku matanidavui mai vei Agilosu Kaperieli ni sa ' tina ni Kalou' se tinai Jisu ko Meri [Luke 1:26-38]. Na veimatalotu vakarisito, sa dua na gauna ni solevu kei kena vakananumi nai lesilesi ni Kalou vei Meri kei na nona ciqoma ko Meri ka me lako mai vua nai Vakabula kei vuravura. Namaka na veilesoni ena gauna bibi oqo, ka na tekivu ena Siga ni Dravusa, ena kena lotu ena kena boro na yadremu ena dravusa, ka na cavuti na vosa, "Ko sa buli mai na kuvu ni soso, ko na lesu tale ena huvu ni soso," vakasamataka ko ya na nomu ka buli, yalani sa dodonu ga mo veivutuni ka veisautaka na nomu bula, ka vakabauta dina sara na Turaga ko Jisu me tui ni nomu bula; ko ya me dina na nomu lotu ka sega ni muri wale tu ga.

1.Ena macawa oqo Maji 11, 2018 eda goleva kina na:

A. Tiko Voli mai na Lekutu: 21:4-9: I. Tiko Voli mai na Lekutu [Numbers], nai ka va ni vola nei Mosese [Vakatekivu-Genesis, Lako Yani-Exodus, Vunau ni Soro-Leviticus, Tiko Voli mai na Lekutu-Numbers, kei na Vakarua-Deuteronomy]. Na lima nai vola mai na Penitatuki,[Pentateuch - penta-lima, teuch-lawu] se vakaIperiu na 'Torah, kei nai vola kece e

nai VTM era vakatokai na Tanakh; na kena vakalekalekataki na 'T'-Torah. 'N'-Nabi – parofita, 'KH'-Kherubim-Writings- nai Vola eso], ka dredre me vakadeitaki na gauna era dui volai kina, e rairai ea tekivutaki beka ena 1446 se 1250 BC/BCE. [Me vaka na yabaki 1446, oqo na yabaki ea tauri mai na dua na vanua ni maroroi kakana ka yacana ko 'Ramasese,' [Vakatekivu 47: 11; Lako Yani 1: 11 se I Tui 6:1], ea donumaka na gauna nei Josefa]. Eso era qai volai sara e muri ni sa soqoni vata kece na veitalanoa me ra biuvata ka volai. Ia, sa toso tikoga na vakadidike me baleta na gauna ea volai kina. II. E rawa ni wase vakatolu na Tiko Voli mai na Lekutu: 1. Wase 1:1-10:10: Sa vakarota na Kalou vei Mosese mera wiliki na lewe ni vanua kei nai vakasala ni nodra tara na nodrai tikitiko. Sa vakamatatataka ko Mosese nai tavi vaka Liva; ka la'ki cava ena nodra vakananuma na nodra sereki mai Ijipita ena Kanavata ni Lakosivia, kei na nodra vakacaboi soro ni vakavinavinaka Vua na Kalou. 2. Wase 10:11-21:20: Sa baleta nai tukutuku ni nodra i lakolako vaka ki na vanua ko Moape; sai lakolako dredre, ka levu na nodra vakadrecike, talaidredre, vosavosa ka vakavunene vei Mosese, ka vaka kina ki Vua talega na Kalou, baleta ni sega ni yaco tiko na lomadra. Sa dua nai ulubale loikloki ga ko ya, a vuna ga ni ra vinaka mera a tikoga mai Ijipita, ka ni rawa tikoga mera kana ka gunu, ka veitalia ga na nodra tiko vakabobula. Na nodra talaidredre tiko vakaoqo, se vakavunene me yaco sara yani ki Kenan. Ia, sa nakita na Kalou mera togotitaki ka mera tikoga e veikau ena loma ni 40 na yabaki. Mai na vanua ko Moape era a vakaitikitiko volekata na ulunivanua ko Pisika. 3. Wase 21:21-36:13: Sa kabai ka valuti na veivanua ena yasa ni wai mai na Joritani, ka vaka kina mai Moape, ka yaco sara yani ki na yasayasa vaka ki na drano mai Kalili. Nai naki vuni nei Tui Moape me tala na parofita ko Palami me vosa vakacacani [curse] Isireli, ia sa veisautaka na Kalou ka vosa vakalougatataki Isireli ko Palami na parofita. III. Sa matata vakavinaka na Nona veituberi na Kalou e nai lakolako oqo ni veivagalalatak. Ka sa buli ira tiko ka yavutaki ira ena dua nai Nuinui ni na yaco mai na gauna vinaka mai muri ka mera vakadeitaki ira ga vei Jiova -Yahweh [hope for a bright future in Yahweh]. IV. Qai wilika nai vakamacala me baleta Nai Vakatekivu kei na Lako Yani me baleta na veiyavu, se na vu ni veitalanoa era qai soqoni vata me vaka na "JEPD." Meda kila ni toso tikoga na vakadikevi ni VT, me vaka na "JEDP" mada ga, era sa vakabekataka e levu na dauni VT? Eso era sega ni kauwaitaka sara na veitikina oqo, ia sa tikina bibi ga na kena vakaibalebaletaki nai talanoa kei na veitiki ni VT. A cava na kenai balebale se kena yaga ki na nodra [noda] bula ena veisiga? Ia na tikina ruarua oqori, sa gadrevi kina na kaukauwa ni Kalou, na Yalo Tabu me veivuke. Sa tikina vinaka me veitalanoataki. V. Na 'Numbers' [na wiliki ni lewe ni vanua –census] sa tekivutaki kina nai vola oqo. Ena VT vakaviti 'Tiko Voli mai na Lekutu' sa vakaraitaka na balavu ni gauna ni nodra lako voli, ena loma ni 40 na yabaki. Sa biu ko Sainai, ka ra sa yaco yani ki nai yalayala ni 'vanua ni sucu kei na oni.' Baleta na nodrai valavalaca, ena sega ni dua vei ira era a tekivutaka nai lakolako mai Ijipita, me na yaco bula yani ki na vanua vou, [14:22-23] ka vakavo ga ko Kelepi kei Josua. VI. Mai na 21: 1-3, sa qai solia oti ga vei ira na Kalou na gaga ena nodra valuta eso na vanua ena yasayasa vaKenani, ka ra yalataka na Isireli na nodra dina tikoga Vua na Kalou. Ni toso tiko nai lakolako, era a vosa kudrukudru na Isireli

vei Mosese, me vaka ni sa matataka na Kalou enai lakolako oqo. Ni tubu ga na leqa ni ra sa oca ena kana mana kei na nodra via lua ni sa ca na kakana; era kaya vakaukauwa me dua tale na kakana vou, ka ni vinaka cake mera a tikoga mai Ijipita ka mera kania na kakana vinaka ka ra bula vinaka tiko.

III. Wase 21:4-9, Na nodra talaidredre, vosa muri, ka segata me yaco ga na lomadra. Me vaka eda sa kila tiko ena veilesone sa oti ni sau ni talairawarawa na veivakalougatataki ni Kalou, kai sau ni talaidredre na totogitaki se vakavulici. Sai sau dina ga ni valavalaca na mate, ko ya na ka ea yaco. Sa tala mai na Kalou na ‘gata bukawaqa’ [fiery snake or inflammatory bite, se gata bati gaga] me kati ira na talaidredre ka mera mate kina e lewe vuqa. Era a vakataroga se cava na vuna era mate kina? Era sa kila vinaka tiko na kenai sau, me vaka era kaya vei Mosese: “*Keimami sa cala ni keimami sa vosa vakacacataki Jiova, kei iko talega.*” *Mo masuti Jiova me kauta tani vei keimami na gata.* IV. Sa vakaroti Mosese ko Jiova me cakava e dua na ‘gata vakabukawaqa’ ka vakaliliga ena dua na kau balavu me rawa ni ra raica ko ira sa laukata tiko kei ira sa bera ni mate ena nodra laukata, mera na bula kina! Mai na gata bati gaga sa vakagagai ira ka vakamatei ira, ki na ‘gata’ vaKalou, ni ra raica ga, sa rawa sara na bula. Sa rua nai yaloyalo ni gata eke: na gata sa solia na mate, kei na gata sa solia talega na bula, erau gata ruarua ni Kalou. V. Mai Iteni sa solia na mate na gata, na vakayagataki ni gata me waqawaqa ni Tevoro se Setani, se na Vunica [Vakatekivu 3: 1ff], ka vakavuna na ca me tara na nodrau veiwekani ko Atama/Ivi kei na Kalou, se ko Epeli/Keni kei na Kalou, ka sa dewa sara mai vei keda na tamata kecega. Oqo e dua na vakasama me baleta na vu ni nodai valavalaca na tamata, ia e dua tale na vakasama, ko ya, ni tu ga vei keda na galala e solia na Kalou, me vaka ni koi keda yadua ga eda sa vakavuna na nodai valavalaca, [wilika na Roma 6:23; 8:1ff]. Eda na golevi Joni 3:15 ena vosa nei Jisu ni vakayagataka nai yaloyalo oqo ni ‘gata’ ka laveti mai Kalivari meda raica [vakabauta] me soli kina vei keda na bula.

B. Nai Vakamacala ni Same: *Sa dauvakayagataka vakalevu ko Jisu na Same ena nona vunau kei na nonai vakavuvuli, baleta ga ni sai vakarau ni nodra bula, ena nodra vakavuvale kei na lotu mera daulagata se cavuta na Same. E 150 na Same era a vakasoqonivata ena dua na gauna balavu, ka ra dau vakayagataka ena nodra: vakacaucautaka na Kalou, ena nodra vakavinavinaka Vua na Kalou, ena nodra tusanaka na nodra vakabauta, ena nodra tukuna na nodra vakanuinui, kei na nodra dui rarawataka na tamata yadua na nodrai valavalaca, kei na Nona Dina tu ga na Kalou me veivuke. Na uto ni Same sai koya na bibi ni nona vakararavi se vakabauta na Kalou na tamata yadua. Sa vinaka talega nida raica kina na nona tukuna vakadodonu na tamata na nona gagadre se cikecike Vua na Kalou. Na Same sa yaga ena draki ni bula kecega eda kila ka sotava na tamata... meda dauvakayagataka me yaga ki na noda bula ni vakabauta!* II. Ena vuku ni noda dau taleitaka na Same, ena uasivi meda raica na kenai wasewase e 5 ka muria vinaka nai vola e lima nei Mosese sa vakatokai na Penitatuki [Penteteuch-pente-5 teuch- nai vola]. Na veiwasewase sa dusia vakararaba ga na veikulutaga sa vakabibitaki ena veivola e lima. Sa kenai balebale ko ya ni Same: 1. Same 1-41 ena salavata kei Nai Vakatekivu [Genesis]. Me vaka ga na veibuli ni Kalou enai akatekivu, na lutu ni tamata enai valavalaca, ka yalataki na veivueti ni Kalou. E levu na Same oqo e tukuni ni a vola ko Tevita ka sa vakaraitaka na nona vakalougatataki na tamata, nona lutu mai na liga ni Kalou, kei na nona vakabulai mai Vua na Kalou. 2. Same 42- 72, na Lako Yani [Exodus], ea vola ko Tevita me baleti Isireli, sa vakarusai ka vakavoui tale. Sa vakabulai Isireli na Kalou, ka sega ni yaga me vaqara tale edua na sala, mera rai ga Vua na Kalou, sai Koya ga na Sala mera vueti ka vakabulai kina. 3. Same 73-89 sa salavata kei na Vunau ni Soro [Leviticus], ea vola ko Esafa kei ira na nona kawa. Sa vakabibitaki kina na Vale ni Soro, na Nona lagilagi na Kalou, sa cecere ka kaukauwa. Sa na gole kina na tamata me vakabulai ka vakarokorokotaka na yacana tabu. 4. Same 90-106, Tiko mai na Lekutu [Numbers], era lewe levu era kainaki ni ra vola ka sa baleta na veiwekani nei Isireli kei na veimatani sa wavoliti koya kei na Nona lewa na Kalou na matanitu ko Isireli kei na veivanua kecega era sa vakarorogo ki na nona lewa. 5. Same 107-150 nai Vakaruva [Deuteronomy –deut -2, nomy-law] sa kainaki ni a vola ko Tevita ka vakabibitaki kina na Kalou kei na Nona Vosa. Sa levu kina na sere ni veivakacaucautaki, veivakarokorokotaki kei na

vakavinavinakataki ni Kalou. E levu na Same ogo era sa volai me lagati ena soKalou, ka sa rawa meda vakayagataka talega meda lagata Vua na Kalou, se meda vola eso nai vakarau ni soKalou me salavata kei na veiSame ogo. 6. Nai tekivu ni otioti ni wasewase ni Same 107-150: Sa vakacaucautaki ka vakavinavinakataki na vinaka ni Kalou ena vuku ni nona loloma..

B. Same 107: 1-3, 17-22: I. Tikina 1-3 sa dolavi kina na noda vakavinavinaka Vua na Kalou ena vuku ni Nona loloma levu...sa voqa na domo ni vakavinavinaka ka me tukuni tikoga ena veigauna, 'Dou ia vei Jiova na vakavinavinaka, ni sa sega ni mudu na nona loloma.' Na tamata kece era sa dui lako mai na Tuicake- Vualiku [East], na Ra [West], Tokalau [North] kei na Ceva [South] -ko ya na tamata kece mai na veivasana kecega mera ia ga vei Jiova na vakavinavinaka, baleta nira sa kila ka vakadinadinataka tiko na Nona veivakabulai kei na Nona loloma na Kalou. II. Tikina 17-22: Sa vakamacalataka vakamatailalaitaka na Daunisame na Nona vinaka na Kalou, sa vakabulai ira na Isireli mai vei ira na nodra meca kecega. Ena so na gauna era sa lialia na tamata ena nodra talaidredre Vua na Kalou. Ko ira Isireli ena nodra sa voleka ni yaco yani ki na 'vanua ni sucu kei na oni,' era sa cata na mana era daukania tiko, ka ra kaya ni sa ca e lomadra ka ra sa lualua kina [raica na TV/Lekutu 21:4-9]. Ena nodra a sa laukata ena gata bati gaga, era sa qai tagi vei Jiova me ra vakabulai. Sa tala na Nona Vosa na Kalou me vakabulai ira. Na Vosa ni Kalou sa vakabulai ira mai veikau; na Vosa talega ni Kalou sa tala mai me vakabulai keda na tamata mai bati gaga ni valavalaca. Sa dodonu ga mera se meda vakacabora nai madrali ni vakavinavinaka vei Jiova, 'ni sa sega ni mudu na nona loloma.'

C. Efeso 2: 1-10: I. *Ko Efeso e dua nai kelekele ni waqa, kai ka va ni koro levu ena Matanitu ko Roma ena gauna ko ya. Na koro e tiko ena yasayasa vaka Esia Lailai, ka sa tiki Taki [Turkey] ena gauna ogo. Ko Efeso e koro ka vakadeitaki ko ya kina ko Paula ena nonai lakolako vakaulotu ena 50-52 AD/ACE, [Cakacaka 18:19-20:17;I Koronica 15:32, 16:8,19;II Koronica 8:1-11]. Nai vola ogo ea volai mai Roma, ni rauta tiko na 60AD/ACE. Eso nai vola ea vola ko Paula ena nonai lakolako ni kaulotu, ia na kena ogo ea volai e vale ni veivesu ka ni levu na gauna ni vakasama vakayalo, masumasu kei na volavola. Ogo e dua nai vola totoka nei Paula ka dau vakatokai me 'Ranadi ni vei vola kece ea vola,' [The Queen of the Epistles] baleta ga ni vola ogo ea vola kina ko Paula eso na vakasama totoka, me vaka ni a vakelia na veivakasama bibi eso ka vakatitobutaka sara. Sa rauta me sega ni kune ena vo ni nonai vola tale eso na vakasama titobu ka vakavuna mera kaya kina eso na dauniVT ni a sega ni vola ko Paula. Nai vola e sega ni sauma kina ko Paula na leqa eso e tara nai vavakoso me vaka eda raica ena Koronica se Kalatia. Eda kila ga ni a volai oti ea qai talai Tikiko, na nonai tokani vakacakacaka me kauta yani nai vola ki Efeso. E nai lakolako ogo erau salavata kei na bobula ko Onisimo, o koya ka sa vagalalataki, ka kerei Filimoni me ciqomi koya tale [Kolosa 4: 7-9]. Sa malaca ni rua nai vola erau a kau tiko, nai vola ki Efeso kei nai vola vei Filimoni me baleti Onisimo [wilika na Filimone 1-25].* II. *Me wasei ga vakava nai vola ogo: 1. Na veitavaki kei na veikidavaki ena yaca i Jisu Karisito [1:1-2]; 2. Sa kauta mai ko Jisu Karisito na veivakalougatataki vakayalo [1:3-3:21]; 3. Na bula vou ena noda tuvata se sema vata kei Karisito Jisu [4:1-6-20]; 4. Na veitataunaki kei na vakamoce [6:21-24].* III. Eso na vakasama bibi enai vola ogo: 1. *Na vakasama bibi ena Kolosa sa mai vakarabailevutaka ko Paula; ko ya ko Karisito sa vakataucokotaki kina na ka kecega [the all-sufficiency of Jesus Christ]. Sa vakayaloqaqataki ira na vakabauta vaKarisito ka vakamacalataka 'Ni sa vinakata na Kalou me vakasinaiti na Luvena enai tovo kecega ni Kalou, ka me vakaveivinakatitaki ira na ka kecega ena vukuna; na veika e vuravura se mai lomalagi, ka sa ia na veivinakati ogo ena vuku ni Nona dra ka tiri mai na kauveilatai,' [Kolosa 1:19-20, raica vata kei na Efeso 1:9-10].* 2. *Baleta nira cakacakavata na veika*

kecega, sai naki bibi ni lotu me kune kina na duavata kei na cakacakavata, baleta na Lotu e vaka e dua na yago, ko ya na Yago i Karisito. Ko Karisito sai yaragi ni Kalou ena i tavi ni veivakaduavatataki [Christ is God's instrument for reconciliation] ka tarava ni dodonu na Lotu, na Yago i Karisito mei yaragi ni veivakaduavatataki [The church is Christ's instrument of reconciliation]. 3. Ko Setani na nodra 'turaga era sa kaukauwa ena macawa;' na vakasama ena gauna nei Paula ni tadrua se maliwa ni vuravura kei lomalagi e tiko kina na matanitu nei Setani. Na nona matanitu se veiliutaki nei Setani, nai to ni veisaqa [adversary] e sega ni tudei [temporary]. Ia, na veiliutaki se matanitu ga nei Jisu Karisito e tudei ka tawa mudu [permanent and eternal]. Sa macala ni sai valavalaca na tamata kecega, ka sa kenai balebale nida sa mate tu ki naa valavalaca. Sa kenai vakadinadina ga ni gadrevi dina na Karisito, ni sai Koya ga ena vakayacora ka solia na veivakabulai. Sa sega ni rawa nida bula tikoga enai valavalaca ka me vesuka tale tikoga na noda bula, ia sa yaga vakalevu ko Karisito me mai sereki keda meda galala ka veivakabulai. IV. Na Efeso 2: 1-3: eda sai valavalaca ka sa sega ni dodonu meda bula tiko ena veicoriti kei na veivakalolomataki ni valavalaca. Ia, mai nai tologi mate ogo sa veisautaka ka cakamana kina ko Karisito mai na Nona mate ena kauveilatai. Ena noda vakabauti Jisu Karisito eda sa talaci se vagalalataki ka vakadonui ena mata ni Kalou, [Roma 3:21-22]. Na duidui levu sa kune ena noda bula sai koya ogo: e liu eda sa mate ki na nodai valavalaca; ia, ni da sa qai vakabauta, [dina ga ni da dau sikalutu ena so na gauna], sa vakabulai keda na Turaga ko Jisu Karisito [Kalatia 2:20]. V. Efeso 2:4-10: Baleta ni sa tucake tale na Karisito, na 'yagoda' talega ena vakaturicake tale mai na mate, ka sa solia vei keda na kaukauwa meda bula vata kei Karisito. Na bula vou ogo sa laurai kina ni sa 'vakatikori keda vata kei Karisito Jisu ena veiyasana vakalomalagi' na Kalou, [God raised us up with Christ and seated us with him in the heavenly realm]. Eda sa na vakatakila ka vakavinavinakataka tikoga na cecere, titobu kei na rabailevu ni loloma ni Kalou ogo sa vakabulai keda. Sa rauta me kaya ko Paula, "ena loloma walega dou sa vakabulai kina ena vuku ni vakabauta; ia sa sega ni vuna koi kemudou, ai solisoli ga ni Kalou, sa sega ena vuku ni cakacaka me kua kina e dua me dokai koya:" Na Kalou ga sa vakavuna, sa taumada na Nona lako mai me vakabulai keda ena Nona loloma levu, sa sega ena levu ni veika eda cakava: ena bula yaga raraba, se bula yaga vakalotu. Na noda vakabulai, sa loloma soli walega ni Kalou sa vakayacora ena vukui Karisito. Na noda dui bula sa sivita [shape] se bulia vakamatau na Kalou meda yaco me vaka na tamata e vinakata ko Koya [...we are God's workmanship, created in Christ...]. Sa kacivi keda ga meda vakabauta ka ciqoma nai loloma soli wale ogo ka vakayacora na loma ni Kalou e vuravura.

D. Nai Vakamacala me baleta na Kosipeli nei Joni: 1. Sa duidui sara na kosipeli nei Joni mai na kosipeli suivata [synoptic gospels]: Maciu, Marika kei Luke: sa sega ni tiko enai vola nei Joni nai tukutuku kece ogo: na sucu nei Jisu; na Nona papitaiso; na Nona temaki; na vakasevi ni tevoru; na matalia ni yagoi Jisu; na Kanavata ni Lako Sivia; na veika dredre ena masu mai Kecisemani kei na kaucake ki lomalagi. E raica ko Joni ni sega ni coka na nonai naki [20:30-31] na veitalanoa oqori. E vakayagataka ga na veitalanoa ogo ni coka na nonai naki: na yukici ni wai me waini ['nai vakatakilakila'-signs, sega ni vakayagataka na vosa 'cakamana'-miracles]; na turaga ena bati ni wai mai Peciseita; sa vakabulai na luvena na turaga dokai se vakailesilesi [nobleman, official]; na vakabulai ni tamata sucu mataboko kei na vakaturi cake tale mai na mate nei Lasarusu. 2. Ko Joni e dua e voleka sara vei Jisu, "a sa vakararavi ena lomasarei Jisu, ...ko koya sa lomana ko Jisu." [Joni 13:23]. Sa laurai e liu sara vei ira na kenai dau ni Vola Tabu ni ogo na Kosipeli vakayalo. Ena veigauna mai muri me yacova e daidai, sa dei tu ga na vakasama oqori ka vakayagataka me vukei keda

ena noda yulica na vakabauta dina. 3. Ko Joni sa vakabibitaka sara se O cei ko Jisu? Ena gauna ni Nona bula vakatamata kei na gauna sa volai kina na Kosipeli ogo. Baleta ni qai volai nai vola ogo ni rauta na 85-90-95 AD/ACE [, ea qai volai sara e muri mai vei iratou kece na kosipeli], me vaka ni sa levu talega na mataqali vakabauta cala sa tauyavutaki ka vakatavuvulitaki ka so era a muria. Sa tubu vakalevu sara nai le ni sega ni Kalou dina ko Jisu, se sega ni tamata dina ko Jisu, se ko Jisu e Kalou veimama ka tamata veimama. Ia ko Joni sa vakabibitaka sara ni ko Jisu e Kalou dina ka tamata dina talega. Sa sega ni ka ni kila ga vakavakasama, ia sa bibi sara na vakabauti Jisu se na nona veiwekani vata e dua kei Jisu me vakataki koya [Joni]. 4. Ko Jisu vakai Koya ea tukuni Koya ena 7 na vosa bibi: ‘Koi au’ [I am ..,me vaka eda wilika ena Lako Yani 3: 14], na yaca e vakatokai Koya kina na Kalou, [madrai ni bula; rarama kei vuravura; katuba; vakatawa vinaka; tucake tale kei na bula; sala, dina kei na bula; na vaini dina]. Ia, ea tamata talega ko Jisu: ni moce, kana, gunu se tagi, na tiki ni VT lekaleka taudua, ‘Sa tagi ko Jisu’ [Joni 11:35]. 5. Sa matata sara ni naki bibi nei Joni ena nonai vola ko ya mera vakabauta ka mera yaco kina mera luve ni Kalou, [20:30-31]. Na vakabauta sa laurai vata kei nai matai ni ‘cakamana’ [miracle], se na vosa e vakayagataka ko Joni ‘nai vakatakilakila [sign] e Kena, Kalili. Ni a qai oti ga na Nona papitaiso kei na Nona vakadeitaki Koya ni sa Luve ni Kalou. Eda sa kila ni a yabaki 30 ga na nona bula ka sa tekivu sara na Nona cakacaka ea talai mai kina mai Vua na Kalou. Na taro nei Meri e rairai taro ga se cava e rawa ni vakayacora ko Jisu, ka rairai na taro vata ga e dodonu me tarogi watina kina, ko Josefa, ka sa rairai yali [mate] ko koya ena gauna ni soqo ogo. Eda sa vakadeitaka na nona kilai Jisu vakavinaka ko Meri, se ko cei ko Koya; sa luvena ka sa Luve ni Kalou talega. Sa raica rawa ko Jisu ni dodonu me waraka na Nona gauna me qai vakatakilai Koya kina, ia sa talairawarawa vei tinana ka yaco kina nai matai ni vakatakilakila [cakamana].

Joni 3:14-21: I. Sa vakayagataka ko Joni nai talanoa ena TV/Lekutu 21:4-9 me vaka edua na vosa vakatautauvata: Sa kaya vakaoqo ko Joni, “Sa laveti cake na gata; era raica na tamata, sa gole na nodra vakanananu Vua na Kalou; ena kaukauwa ni nodra vakabauta na Kalou sa solia vei ira na Kalou, na bula. Ko Jisu talega ena laveti cake; ni gole na nodra vakanananu na tamata Vua, ka vakabauti Koya, ko ira ogo sa solia vei ira na Kalou na bula tawamudu.” Na vosa ‘laveti cake’ sa vakayagataka ko Jisu me: a]. na Nona laveti cake mai na kauveilatai, sa dusia na Nona vakacerecerei; b]. na Nona laveti cake ena Nona vakarokorokotaki [Joni 8:28; 12:32; Cakacaka 2: 33; 5:31; Filipai 2:9]. **II.** Eda sa raica mai na TV/Lekutu nai vakamacala lekaleka me baleta na ‘gata’...na gata mai veikau e bati gaga ka kati ira na Isireli era sa mate kina, me i sau ni nodra talaidredre. Ni bulia ko Mosese na gata parasa, ka laveta cake, era raica ena vakabauta era bula kina. E nai yaloyalo ko ya sa vakayagataka ko Jisu me tukuna kina na ‘gata’ sa veivakabulai, ka ‘laveti cake mai Kalivari ka solia na bula... , ko ya ko Jisu ea mate ena vuku ni nodai valavalaca mai Kalivari, ni da sa vakabauta eda na bula, se sa soli vei keda na bula. **III.** Meda raica mada na ‘gata’ ka sa tara na noda bula me baleta nai valavalaca; e dua na vakasama ka tauri sara mai nai Vakatekivu 3, ena nodrau temaki ko Atama kei Ivi mai na Vunica se Setani ka vakayagataka kina na Dauvolavola nai yaloyalo ni ‘gata’ me Tevoro, se Setani se Lusefa. E tososi na vakasama ni gata ena Aisea 27:1 na Livaiceni, se Emosi 9:3 e tiko e boto ni sauloa. Na gata e vakayagataka nai VT me dusia eso na vanua era meca kei Isireli me vakataki Ijipita [Jeremaia 46:22], na koro ko Tani me gata [Vakatekivu 49:17, se Tui Papiloni me gata [Jeremaia 51:34]. E vakasama makawa sara na vakasama ni ‘gata’ ena Iperiu [nachash], Kirisi [ophis]. E tiko enai talanoa makawa mai Ijipita, Mesopotemia, Kenani kei Kirisi ka vakaraitaki ni gata e veiwekani kei na kaukauwa ni ca ka vakakina

na kaukawa ni bula. Ogo nai yaloyalo ni gata me Tevoro se Setani, ka sa kabi matua ena noda vakasama. Ia, ni da raica talega na gata e laveti cake mai veikau mera raica na tamata laukati ena bati ni gata gaga, sa soli kina na bula. Eda kaya tiko ni gata kei na tamata e rau i bulubuli ruarua ni Kalou. E vakayagataka na gata na Kalou me veivakamatei, sa vakayagataka talega na gata me solia na bula. Eda raica nai titoko nei Mosese [nachash kei nai titoko nei Eroni [tanniyn] erau gata ruarua karau vakavuna na mate kei na bula. Eda sa raica ni gata kei na tamata e rau i bulubuli ruarua ni Kalou. Na kena kabi matua na vakasama ni gata me Vunica se Setani; ka sala vata kei na vakasma makawa vakaViti ko Degei me gata, sa tautauvata ga kei na vakasama makawa ena veivanua eso. E Osieteria na gata e qaravi talega me kalou vei ira nai taukei ni vanua. Ni kune ruarua na vakasama ni mate kei na bula mai na gata enai talanoa makawa kei nai VT eda sa dauvakabibitaka ga e dua na yasana. Ko ya ni Vunica na gata. Ogo na vuna ki vei ira eso sa vakaleqa kina na nodra vakayagataka na vosa 'kalougata.' Era kaya eso me biu laivi ka vakayagataki ga na 'kaloumana' se 'kalouvinaka'...ena uasivi meda veitalanoataka mada. Ogo nai yaloyalo e vakayagataka ko Jisu; nai yaloyalo mai Kalivari, se 'gata' laveti mai Kalivari, ko ya ko Jisu sa sega ni yaco kina na mate, ia sa solia na bula vei ira era sa vakabauta. Na gata, kei na tamata e rau i bulubuli ruarua ni Kalou! O cei e ca, na gata se tamata? [Veitalanoataka na nodra kaya eso me sa boko laivi na vosa 'kalougata' mai nai VT ka vakayagataki ga na 'kaloumana' se 'kalouvinaka'?]. IV. Ena tikina 15 kei na 16, sa bibi na 'vakabauta' me vaka eda sa kila ni sai koya ogo nai naki ni nona volavola ko Joni me vaka eda sa raica mai cake. Na vakabauti Jisu: a]. Noda vakabauta na Kalou me vaka sa vakaraitaka ko Jisu; b]. Noda vakabauta ni sa Luve ni Kalou ko Jisu, ka sa tiko Vua nai tovo vaKalou baleta ga ni rau sa veiwekani dina se duavata kei Tamana; c]. Sa Tama Dauloloma na Kalou, sai tovo talega ni Luve ni Kalou na Loloma. IV. Baleta ni sa lomani keda taumada [vakabulai keda taumada] na Kalou [God takes the initiative to save us] ena loloma sa mai vakaraitaka ka bulataka ko Jisu na Luve ni Kalou ni da sa vakabauta, sa soli kina vakailoloma vei keda na bula tawa mudu. Nai vakadewa vakaViti ni 16: '...have eternal life' me 'rawata na bula tawa mudu' e sega ni ganita ka sa kena dodonu 'me soli me nona na bula tawa mudu,' se 'me soli vakailoloma vua na bula tawamudu' [raica na vakadewa vou FNV]. Na bula tawamudu sa sega ni bula eda cakacakataka meda rawata, ia, meda kila ka vakabauta ni sai solisoli loloma ga ni Kalou [wilika na Roma 6:23]. Sa matata ni tiko taumada na 'vakabauta' eda sa raica e cake. V. Na tikina 17-21 sa no kina na vakasama titobu veibasai ni LOLOMA kei na VEILEWAI, [Love and Judgement]. E yaco e rua na ka ena noda bula: dua, nida vakabauta na loloma soli wale ni Kalou sa tarai keda kina na katakata ni loloma ogo ka da muri Jisu ka marautaka na veika talei ena bula vou ko ya. Nai karua, ogo na ka e yaco: o koya e rogoca nai Tukutuku ni loloma ni Kalou, sa digidigi me vakawaletaka, ka kakua ni vakabauta; sa yaco kina me biliga, cata ka sega ni ciqoma na loloma soli wale ko ya. Na nona sega ni ciqoma se vakanadakuya na loloma ko ya sai koya ga na nona Veilewai. Ko Jisu e kaya "Au sa lako mai ki vuravura ogo meu lewa, mera rai rawa ko ira sa sega ni rai rawa, ia mera mataboko ko ira era sa rai" [For judgement I have come into this world, so that the blind will see, and those who see will become blind. Joni 9:39]. Sa noda yadua na digidigi, sa uasivi ga na digitaka ka ciqoma na loloma soli wale ni Kalou sa bulataka ko Jisu Karisito. Mo digitaka sara ogo!

3. Na Sala ni Vuli Vola Tabu [Bible Study Methods], na sala ni vakadewataki ni vosa [exegesis]: A. Ni soli mai na lesoni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na lesoni, tarava nai talanoa ni oti na lesoni ko ya [context]. B. Tovolea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola ko ya; me vakataki Joni 20:30-31. C. Wilika tale na lesoni ka toqa na vosa kei na vakasama bibi e lauti iko? Qai raica sara na kenadui balebale? D. Ko raica rawa e dua na

vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu. Vakayagataka e so na taro ena vosa: A cava [what]? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosa [when]? A cava na vuna [why]? Caka/yaco/rawa vaka evei [how]? F. Raica na "a" "b" "c" lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale me vakamatatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavavalagi. G. Dikeva na vakayagataki ni gauna [tenses]: "Au a lako!" [past], "au sa lako!" [present] kei "au na lako!" [future]? I. Raica rawa e so na vakasama vou? [Goleva na veitikina ena lesoni ni kua? Se dua ga na tikina] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [geography], nai tovo ni bula, [culture and traditions], na veika e yaco ena gauna ko ya [history], kei nai vakarau ni nodra volavola [literature]. K. Ia sa dei tu ni ogo na vosa ni Kalou, e vosa bula [Ipiriu 4:12]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosa. L. Sa kena gauna ogo mo tovolea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu, mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na kenai vakamacala [Commentary] se Dictionary of the Bible kei na nomu Dauwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M. Na kena i otioiti mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa ogo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena yaga vei au ena noqu i tutu vakatamata, vakalotu vakarisito, etc, se cava na kenai balebale /yaga ki nai vavakoso? N. Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni na tubu mai eso na vakasama e vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara.

VEIKAUWAITAKI: A cava meda cakava me sureti kina ko ira era sega ni lewe ni lotu? E dua e da nanuma meda sikovi koya? A cava tale e rawa ni vakayacori?

Jovili kei Lisa Meo